ПОДОРОЖ НА БАТЬКІВЩИНУ

Надворі була весна. Після лютих морозів, що, змовившись з хуртовинами, цілу зиму не давали жити на світі вбогим людям, несподівано влив дощ, повіяв вітер з теплого краю, потім засміялося сонце — і сніг наче злизало що, а про холод зосталася тільки згадка, як про якийсь тгіжкий сон. Протряхла земля, розігрілась, почало сходити всяке зілля, зазеленів на шляхах спориш, налетіла птиця... весело зробилося на божому світі, гарно! Молоді поети один за одним випускали на продаж перші томики своїх віршів, а ті, які не знаходили видавців, кінчали життя самогубством.

На душі в мене теж була весна. Сяяло сонце, щебетала птиця, зеленіла трава, і було весело та гарно!.. Та й недарма: після довгого вчення скінчив я школу птахівництва і мав у кишені диплом. На службу запрошували з трьох місць одразу. Боже, скільки бажання було в мене стати людям в пригоді своїми знаннями! З голови й не виходили прощальні слова одного нашого професора:

— Колеги, ви кінчаєте свою aima mater 1 тоді, коли державі саме дуже потрібні вчені птахівники. Пам'ятайте одно: якщо нашій батьківщині судилося вийти на шлях прогресу і догнати та ще й випередити Західну Європу, то станеться це, тільки дякуючи птахівництву. Ідіть же, юнаки, і світом поступового птахівництва освітлюйте найтемніші закутки рідного краю!

Прибіг я додому, взяв у руки чемодан з трьома латаними-перелатаними сорочками та іншим шуплаттям, обвів востаннє очима свою брудну, вонючу кімнату і, зітхнувши з полегкістю, пішов до візника. Хазяйка сердечно поблагословила мене на дорогу, забувши про ті гострі конфлікти, що ставалися в нас мало не кожного дня за нечистоту в квартирі.

Було почну оце всовіщать:

— Ви б таки, шановна добродійко, підмивали діл хоч раз у два тижні та обмітали павутину, яка заснувала все, неначе телеграфні дроти світ перед кінцем віку. Невже ви не розумієте, що коли в хаті чисто, то людині здається, що в неї й совість чистіша, а коли брудно, то на душі так, наче душу хто людську загубив?..

. Але хазяйка одказувала, що в людини тяжко буває на душі зовсім не тоді, коли в хаті неметено: в неї, наприклад, теж сміття по боки, а байдуже. От коли квартирант не платить по два й три місяці, о, тоді інша річ!.. Тоді й у неї на душі тяжко, наче вона занапастила християнську душу. Я зразу вмовкав.

Перш з усього я поїхав одвідати батьків. Цілу ніч я їхав залізницею, і аж на другий день в снідання зліз на маленькій, глухенькій станції в степу. Ні тобі звощика, нічого!.. Ген-ген біля колії стояв з голим возом хлопчак і щось порався біля мініатюрного, худого, як скіпка, коненяти. Я махнув йому рукою. Він швидко приторохтів возом і став біля порога станції.

— Здоров був, хлопче! — почав я.

— Здорові були!

— Як тебе звуть?

— Юмена.

— Так от що, Юмено, чи не одвіз би ти мене в Очеретяне? Це буде верстов з двадцять звідціля.

Юмена охоче згодився, але вимагав за свою працю пол-тиника.

Вмостився я на костриці, прикритій заяложеним рядном, і ми рушили з двору. Сам Юмена, думаючи, мабуть, що буде неввічливо сидіти на костриці, рядом зо мною, сів у передку на голий полудрабок, звісивши ноги додолу. Кобильчина, помітивши, що він випростує з-під себе батога, яким, правду кажучи, можна було нагнать страху не тільки на неї, а на цілий табун коней,— мерщій затюпала. Поплентались ми з Юменою то степом, то хуторами...

Передо мною розлягалося широке, без кінця і без краю, глибоке українське море. І зразу здався я сам собі маленьким і нікчемним, а ще нікчемнішим здався мій атестат. Пропала десь віра, що поступове птахівництво зрівняє цей край з Західною Європою. Голодні вчені птахівники кожного року налітали з усіх боків, розсідалися то там, то там, щедро годувало й напувало їх українське море, та небагато йому було користі од них. Села вбожіли, люди дичавіли, вироджувались. Вчених птахівників щодалі більшало, а хати хилилися все нижче й нижче, висихали вишневі садочки, мабуть, клімат робився для них непідхожим. Тільки дуки-сріблянники вкорінялися в цьому кліматі і товстіли, наче пута на хворому організмі, та благоденствували вчені птахівники.

А там десь, далеко, йшов бій словесний, гриміли вітії. Невелике рідне огнище скупо жевріло і намагалося розігнати цю віковічну темряву. Чи світиш ти, огнище, оцій босій бабі в запасках, що он вивела й серед вільного широкого степу припинає до прикорня гостроспинну рябу свиню?.. Там десь били каламутні джерела і хотіли засмітити українське море. Гірко посміявся я над каламутними джерелами. Море не приймало намулу: непомітно для ока, хвилею воно збивало його до берегів.

Сонце піднімалося все вище й вище. Земля парувала, і білі легенькі хмарки одна за одною тихо поповзли по блакитному небі. Впінена шкапа ледве волоклась. Юмена скинув з себе сукняну потерту шапку й почав куняти. Мені теж стало туманіти ввіччю. Юмена помалу десь щез; маячіла тільки його щапка, а потім і шапка десь ділась. Кругом мене

розляглося без кінця широке море. Сонце так гріє, так гріє... По воді скалки скачуть.

Аж ось найшла туча, заступила сонце, повіяв вітер, і розгулялось, розгойдалося море-окіян. Грізно заревли буйні хвилі і вдарили в кам'яні береги...

Щось боляче штовхнуло мене в спину, а далі в бік. Коли я лупнув очима, то побачив, що моя права нога, взута в жовтий лайковий черевик, описала в повітрі параболу. Вслід за нею пішло по цій незамкнутій кривій і все моє тіло. Почувши під собою вогку траву, я підвів голову. Віз лежав боком. Кобила стояла, винувато похнюпивши голову, а Юмена жалібним голосом докоряв їй.

— І куди ти, окаянна, лізла, бодай ти йому здохла, сучому синові, невже ти не бачиш, що тут косогір?.. Забилися? — спитав він мене солоденько.

Підняли ми віз, поладнали на йому кострицю і доїхали додому вже без усяких пригод.

Не вспів я з воза злізти та поздоровкатися з ріднею, як мене оступили люди.

— Здоров, здоров,— гуде якийсь бородатий дядько, обнімаючи мене. — Що ж ти, брат, одколи на панській лінії стоїш, а й досі не наїв собі ні в'язей, ні черева?..

— А... Йовтух!..— сміюся я, пізнаючи в ньому чорнявого меткого хлопчика, з яким .давно колись, давно обносили ми чужі садки і творили інші пакості, за які нас обох люто катовано. Тепер біля Йовтухових ніг терлися чорнявенький хлопчик, чорнявенька дівчинка і ще дві істоти невідомого полу й кольору, бо були в самих тільки сорочечках і страшенно позамурзувані.

— Яке там черево,— одказав я, сідаючи на призьбі,— часто й густо шматка хліба не було.

Дядьки теж посідали: хто на призьбі, хто прямо на землі.

— Ну, то зате ж тепер колупатимеш грошики,— промовив один дядько.

— Звісно, колупатиме,— озвався другий.— Раз, те, що жалування велике йтиме, а друге, коли не дурний буде, то крастиме.

— Бог з ним, з тим злодійством,— махнув я рукою.

— А на государственій службі без цього не можна,— запротестував чоловічок.— От, приміром, я. Ще як був хлопцем, то найняли мене на пошту до коней. Пам'ятаєш, куме Якиме, Борух содержував? Ще чавунка тоді не проходила...

Е, ви молодші за мене... Так от поставили мене до коней, підчищать гній, підкидать сіна... А під повіткою стояв повнісінький лантух кінських підків. Були між ними ламані й цілі. Що ж ви думаєте, я помилував їх?.. Побув всього два тижні, то зосталося півлантуха, і коли б не розщитали, то не більш як за тиждень урем'я виносив би та випродав і другу половину. Зівка не дав би...

— Де б його дістать тут пляшку горілки? — почав я бідкатись, щоб припинити цю дуже вже щиру балачку.— Ет, воно монополію вже зачинено...

— А ти часом не харцизник? — спитав один добродій, хитро прискаливши око.

— Боже борони! — заспокоїв я його.

— Ну, тоді аби гроші, а горілки можна розжитись скільки хочеш.

— А де ж це? — здивувався.

— Та от на тім кутку вівчар Антін перепродує, поруч з ним Семен Ющка, а насупроти Кулина Хомиха...

— І чого там до Хомихи теліпатись, коли тут, під боком, можна дістать,— порадила низенька, сухенька бабка з підв'язаною щокою. Вона мовчки сиділа осторонь під возом, аж поки балачка зайшла про горілку, а тоді, вважаючи себе знавцем у цьому ділі, одважилася встряти в розмову.

— Та ваш же сусіда Тиміш Пакол продає,— вела бабуся далі,— Каленик теж, бачила вчора, ніс сулію...

— Ну, біжи, Ганно,— звернувся я до сестри,— чи до Тимоша, чи до Каленика, куди хоч, і принеси пляшку горілки, я хочу почастувати дядьків.

Сестра накинула на себе хустину і побігла мерщій. Тільки побігла, як виявилось потім, не до Каленика й Тимоша, що жили поруч, а в другий кінець села.

Вгледівши кого-небудь, вона заводила приблизно таку балачку:

— Тітко Явдоха, чи чули новину?

— А що?

— Приїхав наш вчений. Оце біжу на той куток по горілку. Буде цілу ніч пиятика.

— То ти б же в мене взяла,— раділа тітка Явдоха,— бач, яка недобра!

— Е, ні,— хапалася сестра.— Сказав, щоб не безпремінно принесла з того кутка.

І вона бігла далі, а тітка Явдоха чи там дядько кидали печене й варене і йшли до нашого двору. Вертаючись з пляшкою горілки назад, сестра побігла другою вулицею і, коли зустрічала кого, заводила таку саму балачку. Через півгодини насунуло стільки миру, що коли б я скупив горілку по всіх потайних шинках, то не напоїв би цієї юрби.

Почастував тих, хто стояв ближче, а тих, що далі були, попросив вибачити,— після цього слово по слову розгомонілися ми про буття-життя на селі.

Безземелля, злидні, темнота...

Кожного року декілька сімей виходило на поселення, а ті, що переселилися раніш,— верталися додому. Переселялися на Сибір, на Кавказ, на Самарь 2 і в більшості все з однаковим результатом. Цього року селяни збирались іти на якийсь Маштаполь. Що воно за країна така, де вона лежить, я, скільки не рився в голові, не міг пригадати. Зате дядьки знали про неї чисто все. Вони вже вспіли заплатить комусь по карбованцю з душі, і тепер, вириваючи один в одного з рота, розказували, що на Маштаполі сила вільної родючої землі, ори, скільки здужаєш,-лісу рубай досхочу, риби по річках хоч руками бери. Через це дядьки спродували батьківські наділи, а гроші помалу пропивали. Почав я, правда, якось мляво, всовіщати дядьків, щоб вони облишили думати про Маштаполь, а докладали більше рук до своїх клаптів, то далеко краще буде.

— Тепер,— казав я,— вам є в кого спитати поради, аби ви тільки схотіли. Взять би такий корисний парост сільського господарства, як

птахівництво. Чого ви на його так мало звертаєте уваги? Ет, при бажанні було б у вас і м'ясо, й пір'я, й гній. Я сам їду служити птахівником, і через те можете вірить мені... Чом ви, наприклад, не розводите кіз?..

Але селяни скептично хитали головами, а той, що покрав колись підкови на станції, мені самому дав приятельську пораду.

— Покинь своє птахівництво, нехай йому грець, та становись краще за кондуктора на залізну дорогу. Там, брат, з самих зайців он який дохід тобі буде. А коли одним птахівциком поменшає, то од цього, голубе, мало хто втеряє.

З тим ми й спать розійшлися.

Цілу ніч я прокачався і вже аж перед світом звів ечима. І от чую крізь сон, як гомонить старий батько:

— Нехай він, дочко, висипляється, не руш його. Візьми лишень та помаж йому черевики, бач, які руді. Повибро-жував, а помазать або нічим, або ніколи було. У нас теж, здається, доброго дьогтю немає, то помаж возовим: з одного разу не пошкодить... А то потім позашкарубають так, що він і на ногу їх не натягне.

Проспав я до пізнього снідання, і коли прокинувся, на столі парував у великій мисці куліш і лежав понарізуваний великими скибками хліб. Сім'я ждала мене снідать. Біля постелі стояли вимазані дьогтем і висушені мої лайкові жовті черевики. Попоїли ми, і поїхав я займати посаду птахівника.